

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДИТИНИ У НЕМОВЛЯЧОМУ І РАНЬОМУ ВІЦІ

Тетяна ДУТКЕВИЧ

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
tetvik77@bigmir.net

Розвиток гендерної самосвідомості дитини є предметом психологічних досліджень Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Шульги [1; 2], О. Кононко [3], В. Кузьменко [4] та інших вчених, у яких розкрито суб'єктивний характер цього процесу, що передбачає оволодіння малюками різними видами діяльності, в яких задіяні гендерні чинники (маркери); а також підкреслюється, що оволодіння діяльністю є соціальним процесом, який відбувається у спілкуванні з дорослими, де актуалізуються гендерні орієнтири. Водночас, недостатньо висвітленим залишається питання становлення передумов розвитку гендерної самосвідомості упродовж перших трьох років життя дитини, що й стало предметом нашого дослідження.

Новонароджена дитина, яку Л. Виготський назвав «найбільш соціальною істотою», з перших днів життя включається у систему людських норм, (гендерні зразки поведінки, цінності, настанови і приписи). Перші кроки освоєння «гендерної реальності» зосереджуються на пізнанні (передовсім, сприйманні) дорослих у процесі спілкування з ними. Систематично повторювані епізоди спілкування з різними дорослими поступово формують у дитини здатність їх розрізняти за певними зовнішніми ознаками. Якщо трьохмісячний малюк приблизно однаково реагує на будь-якого дорослого, посміхаючись і радіючи, то з шести місяців він чітко розділяє рідних, знайомих і чужих людей (М. Лісіна). Первинний образ дорослого складається з його зовнішніх ознак (одяг, зачіска, тембр і гучність мовлення, колір волосся, зріст, фігура). Важливим чинником становлення образів фемінності й маскулітності є оволодіння мовленням – до року малюк починає його розуміти і вимовляє перші слова. Поряд зі своїм іменем він засвоює звертання на кшталт «синок», «донечка», «онук», «онучка». Для української мови властивим є використання слів жіночого і чоловічого роду. І хоча граматична будова мови стане для дитини об'єктом засвоєння близько трьох років, але вже тепер вона чує, як дорослі змінюють форми слів (синок пішов, донька пішла). Згодом, коли дитина засвоює граматику, дорослі неодноразово будуть виправляти помилки у використанні слів правильного роду (дівчинка охайна, спала, їла, гралась; а хлопчик – охайний, спав, їв, грався), що систематично нагадують малюку про його статеву приналежність, фіксуючи її.

На межі немовлячого і раннього віку дитячий образ дорослого доповнюється суб'єктивними властивостями (якостями діяча), що також представлені у двох варіантах. Це дозволяє малюкові розширити й урізноманітнити свій поведінковий репертуар, з якого, під впливом ставлення дорослих, вибудовується певна лінія поведінки. Ставлення дорослого є емоційно забарвленим і має потужний виховний і формувальний потенціал, сигналізуючи дитині про відповідність її поведінкових проявів очікуванням дорослих. Відтак емоційність ставлення дорослого набуває

оцінного значення, слугуючи своєрідним «фільтром» для вибору дитиною свого поведінкового репертуару.

Поведінка дитини набуває гнучкості у взаємодії з різними дорослими. Наприклад, син приносить батькові машинку, вкладаючи її в руки, натомість мамі несе порожню пляшечку, бо мама завжди наповнює її. Активізується процес оволодіння дитиною різними видами предметних дій, що також сприяє гендерній ідентифікації. Дівчатка частіше долучаються до приготування їжі, слідкують за чистотою одягу, накривають на стіл, прибирають. Хлопчикам більше імponує діяльність батька (складання конструкцій, майстрування, догляд за автомобілем тощо).

Якщо у дитячому віці дитина спілкується переважно із жінками, то для неї цей світ постає однобічним. Відтак є підстави передбачати загальмовування у появі передумов розвитку її гендерної самосвідомості. Рання гендерна соціалізація залежить і від присутності у сім'ї дітей іншої статі, що сприяє систематичному порівнянню гендерних відмінностей та формуванню уявлень «брат»/«сестра». Підкреслимо, що сам факт підбору різних предметів (одягу, іграшок, оздоблення інтер'єру) для дівчаток і хлопчиків не є передумовою розвитку гендерної самосвідомості, він стає таким лише у випадку, коли дитина має можливість порівнювати (у Даринки – платтячко, довгі косички і бантики, а Петрик носить штанці, його часто підстригають; Даринка довго розчісуються, а для Петрика це не важливо; Даринка охоче грається ляльками, посудом, а Петрик любить розбірні іграшки, машинки).

Таким чином, упродовж перших трьох років життя виникають такі передумови розвитку гендерної самосвідомості дитини, як початкові уявлення про образи маскулінності й фемінності, поява гендерних відмінностей у поведінці й діяльності.

Соціальним чинником закладання основ гендерної самосвідомості у немовлячому і ранньому віці є наявність гендерної дихотомії у соціальному і предметному мікросередовищі дитини. У цьому випадку актуалізується психологічний чинник – малюк має можливість сприймати прояви гендерної дихотомії, вирізняти предмети і властивості, що стає основою для їх подальшого порівняння. Провідне значення для розуміння дитиною змісту гендерних відмінностей мають такі соціально-психологічні чинники, як включення дитини у спілкування з представниками обох статей й демонстрація дорослими свого ставлення до гендерно орієнтованих проявів її поведінки.

Література

1. Кікінежді О. М., Говорун Т. В., Шульга І. М. Гендерне виховання дошкільнят : навчальний посібник. Вид. 2-е, переробл. та доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 192 с.
2. Кікінежді О. М. Становлення гендерної ідентичності у старшому дошкільному віці: суб'єктний вимір. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 1 (17). С. 82–89.
3. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посібн. до Базової прогр. розв. дитини «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 208 с.
4. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.